

กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

รายงาน

การเฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์

WEEKLY EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE REPORT

- แนวทางการรักษาโรคอุจจาระร่วง 178
- อุจจาระร่วงจาก Enterohemorrhagic Escherichia coli 189

สาระสำคัญในฉบับ

Highlight

แนวทางการรักษาโรคอุจจาระร่วง

ในผู้ป่วยที่เป็นโรคอุจจาระร่วงอย่างแรง หากไม่ได้รับการรักษาอย่างทันที่และถูกต้องแล้ว ผู้ป่วยรายนั้นอาจเสียชีวิตได้ หรือไม่มีโรคแทรกซ้อนภายหลัง จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง สำหรับแพทย์ที่ควรระวังโรคขึ้นต้นให้ได้ เมื่อพบผู้ป่วยในครั้งแรก ดังนั้น รายงานการเฝ้าระวังประจำสัปดาห์ จึงขอนำเสนอบทความแนวทางการรักษาโรคอุจจาระร่วง โดยแพทย์หญิงสุมาลี ศรีจามร โรงพยาบาลบาราศนราครุ ซึ่งจะเป็นประโยชน์โดยใช้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยโรคขึ้นต้นได้อย่างเร็วและให้การรักษาได้อย่างถูกต้อง

อุจจาระร่วงจาก Enterohemorrhagic Escherichia coli

ในต่างประเทศ พบการระบาดของอุจจาระร่วง *Enterohemorrhagic colitis* ซึ่งมีสาเหตุจากเชื้อ *Enterohemorrhagic Escherichia coli* โดยการระบาดที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งพบว่า เกิดจากการรับประทานอาหารประเภทแฮมเบอร์เกอร์ นม เนย ที่มีการปนเปื้อนของเชื้อ *E.coli* อาหารประเภทนี้เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย และปัจจุบันคนไทยก็นิยมรับประทานกันมากขึ้น ซึ่งถึงแม้ว่าจะยังไม่มีรายงานผู้ป่วยอุจจาระร่วงเนื่องจากเชื้อ *E.coli* ชนิดนี้ในประเทศไทย แต่กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ก็ได้มีการเฝ้าระวังเชื้อ *E.coli* ตัวนี้ ตลอดจนมีโครงการพัฒนาวิธีการตรวจวินิจฉัยให้สะดวกและง่ายมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2 ASSESSMENT DEGREE OF DEHYDRATION

1. LOOK อาการทั่วไป	แข็งแรงดี กระปรี้กระเปร่า	กระสับกระส่าย*	*ซึมหรือ ไม่รู้สึกตัว อ่อนปวกเปียก*
ตา น้ำตา ปาก ลิ้น กระหายน้ำ	ปกติ มี ชุ่มชื้น ไม่กระหายน้ำ ต้มได้ปกติ	ตาลึก ไม่มี แห้ง กระหายน้ำ* ต้มอย่างกระหาย*	ตาลึกมาก แห้ง ไม่มี แห้งมาก *ดื่มได้น้ำหรือ ไม่สามารถดื่มได้
2. FEEL รอยคืบของผิวหนัง	ปกติ	กลับเป็นปกติได้ช้า*	*กลับเป็นปกติได้ช้ามาก, ยังเป็นรอยคืบอยู่
3. DECIDE	NO DEHYDRATION	SOME DEHYDRATION	SEVERE DEHYDRATION
		เมื่อมีอาการ* 1 อย่าง ร่วมกับ อาการอื่นตั้งแต่ 1 อย่างขึ้นไป	เมื่อมีอาการ* 1 อย่าง ร่วมกับอาการอื่นตั้งแต่ 1 อย่างขึ้นไป

- อาการ* ได้แก่ - กระสับกระส่าย
- ซึมหรือ ไม่รู้สึกตัว
- กระหายน้ำ
- ต้มอย่างกระหาย
- อ่อนปวกเปียก
- รอยคืบกลับเป็นปกติได้ช้า
- รอยคืบกลับเป็นปกติได้ช้ามาก

STEP 2 การให้น้ำและสารละลาย เพื่อแก้ภาวะการขาดน้ำ และชดเชยที่ออกมาใน
อุจจาระให้เพียงพอ

ในรายที่มีการขาดน้ำรุนแรง การใช้สารละลาย Ringer's Lactate Intravenous ดีที่สุด เพราะในอุจจาระของผู้ป่วยอุจจาระร่วงอย่างแรงจะสูญเสีย Na, K, Cl, HCO₃ จำนวนสูง ซึ่งใน Ringer's Lactate Solution มีเพียงพอที่ออกมาในอุจจาระ

ตารางที่ 3 Comparative Diarrheal Stool Composition จากที่เคยศึกษามา พบว่า

	Year Study	Investigator	Na	K	Cl	CO ₂
Infantile Non - Cholera diarrhea	1970	Mahalanabis et al	56	25	55	14
Cholera Children	1970	Mahalanabis et al	101	27	92	32
	1976	Vibulbandhitkij et al	105	35	105	34
Cholera adult	1970	Mahalanabis et al	140	13	104	44
	1976	Vibulbandhitkij et al (THAI)	123	20	105	30

ในกรณีทำ Ringer's Lactate ไม่ได้ อาจจะใช้ NSS แทน แต่ผลไม่ดี เพราะมีแต่ Na, Cl ไม่มี HCO₃ ไม่นแนะนำให้ใช้ Dextrose solution ผู้ป่วยที่ขาดน้ำรุนแรง การแก้ภาวะการขาดน้ำระยะแรกควรให้ 100 ml/Kg ใน 3 ชั่วโมงแรก โดยให้ 30 ml/Kg ใน 1/2 - 1 ชั่วโมง และให้ที่เหลือจนหมด ถ้าผู้ป่วยกระหายน้ำและดื่มน้ำได้ ควรเสริมด้วย O.R.S. หลังจากนั้นประเมินภาวะของการขาดน้ำอีกครั้ง ถ้ายังมีอาการของ Severe dehydration ให้ซ้ำแบบเดิมอีก จนกว่าจะคลำชีพจรได้ หรือความดันขึ้นมาปกติ แต่ถ้ามีอาการ Some dehydration ควรเปลี่ยนมาใช้ ORS แทน ตามตารางข้างล่างนี้

Composition of Solution for Replacement

Solution	Na	K	Cl	Lactate
Ringer's Lactate	130	4	109	28
O.R.S.	90	20	80	30

(อ่านต่อหน้า 187)

แนวทางการรักษาโรคอุจจาระร่วง

(ต่อจากหน้า 180)

นอกจากนั้น ควรแนะนำให้ดื่มน้ำเปล่ามากเท่าที่ต้องการ ในกรณีที่ถ่ายเป็นน้ำมากขึ้น อาเจียนมากขึ้น กระหายน้ำมาก มีไข้ หรือถ่ายเป็นเลือด ควรแนะนำให้กลับมาพบแพทย์

Step 4 การรักษาภาวะน้ำในร่างกายให้อยู่ภาวะสมดุล

วัตถุประสงค์เพื่อทดแทนน้ำและเกลือแร่ที่ออกมาในอุจจาระแต่ละครั้ง หลังจากแก้ภาวะการขาดน้ำเรียบร้อยแล้ว แนะนำให้ใช้ ORS Solution โดยให้ดังนี้

อายุ	จำนวน ORS ที่ควรดื่มหลังจากถ่ายแต่ละครั้ง
อายุต่ำกว่า 2 ปี	100 ml.
2 - 9 ปี	200 ml.
10 ปีขึ้นไป	ดื่มมากเท่าที่ต้องการ

ที่สำคัญที่สุด คือ ต้องประเมินภาวะของการขาดน้ำบ่อยๆ อาจจะต้องทำทุก 4 ชั่วโมง ในกรณีที่ถ่ายมาก ถ้ามีอาการของ Severe dehydration กลับมาก็เปลี่ยนมาให้ Ringer's Lactate Intravenous แทน

Step 5 การใช้ยา Antibiotics

ปกติอุจจาระร่วงอาจหายเองได้ ถ้าให้น้ำและสารละลายเพียงพอ และถูกต้อง แต่จะเป็นเวลาหลายวันกว่าเชื้อจะหมดไปจากลำไส้ ซึ่งอาจไปแพร่เชื้อต่อไปได้ ดังนั้นเพื่อให้ระยะเวลาของโรคสั้นลง จึงแนะนำให้ Antibiotics ในโรคอุจจาระร่วงอย่างแรง หรือ Cholera ดังนี้คือ

Tetracycline เป็น Drug of choice ให้นวันละ 4 ครั้ง x 3 วัน

Doxycycline ให้นวันละ 2 ครั้งในกรณีที่ไม่มีอาการรุนแรง และกินยาให้ครบ 3 วันได้
ไม่แนะนำให้ใช้ในผู้ป่วยซึ่งมี Watery diarrhea มากๆ

Furazolidone เป็น Drug of choice ในเด็กและคนท้อง

Trimethoprim Sulfa methoxazole ได้ผลดีน้อยกว่า Tetracycline ให้ระวังการคือยา
ซึ่งแต่ละท้องที่จะไม่เหมือนกัน และการกำจัดเชื้อ
ให้หมดไปจากลำไส้ช้ากว่า Tetracycline

การให้ Tetracycline วันละ 4 ครั้ง ติดต่อกัน 3 วัน คีที่สุด และจนถึงขณะนี้ ก็ยังไม่มี
การคือยาเกิดขึ้น ราคาถูกที่สุด และกำจัดเชื้อได้ดีกว่ายาตัวอื่น

Step 6 การให้อาหารผู้ป่วย

ระหว่างที่ผู้ป่วยถ่ายอุจจาระ ถ้าเป็นเด็กกินนมแม่หรือนมขวดแนะนำให้กินต่อ เมื่อ
หยุดอาเจียน ให้เริ่มอาหารได้ แต่ควรเป็นอาหารอ่อน ย่อยง่าย เช่น ข้าวต้ม โจ๊ก เป็นต้น ไม่ควร
งดอาหาร

Step 7 การป้องกัน

1. เด็กเล็กแนะนำให้ดื่มนมมารดา เด็กที่กินนมขวดควรล้างจุกนมและขวดให้สะอาด และต้มทุกครั้ง
2. ระหว่างที่มีโรคอุจจาระร่วงระบาด ควรดื่มน้ำต้มสุกและรับประทานอาหารที่สุกใหม่ๆ อาหารที่ซื้อมาควรอุ่นให้ร้อนเสียก่อนทุกครั้ง
3. ถ่ายอุจจาระลงในส้วม และราดน้ำทุกครั้ง
4. ล้างมือทุกครั้งหลังจากถ่ายอุจจาระด้วยน้ำกับสบู่
5. ควรรับประทานอาหารด้วยช้อน ไม่ใช้มือหยิบเข้าปาก
6. น้ำตามแม่น้ำลำคลอง ก่อนนำมาใช้ควรต้มหรือใส่คลอรีนฆ่าเชื้อเสียก่อน

Bibliography

1. A manual for the treatment of diarrhea. WHO/CDD/SER80,2,Rev.2 1990.
2. Guidelines for Cholera control Review 1992, WHO.
3. Principles and Practice of cholera control. Public Health Paper No.40 : WHO Geneva, 1970.

รายงาน โดย แพทย์หญิงสุมาลี ศรีจามร โรงพยาบาลบาราศนราดูลู

#####

อุจจาระร่วงจาก Enterohemorrhagic Escherichia coli

ปัจจุบันนี้คนไทยนิยมรับประทานอาหารประเภท แฮมเบอร์เกอร์ นม เนย กันมากขึ้น มีร้านขายแฮมเบอร์เกอร์ที่มีลักษณะเครือข่ายคล้ายต่างประเทศ ซึ่งในต่างประเทศการขายแฮมเบอร์เกอร์ในลักษณะเครือข่ายนี้ ก่อให้เกิดระบาดของอุจจาระร่วง Hemorrhagic colitis หลายครั้ง มีสาเหตุเกิดจากเชื้อ *Enterohemorrhagic Escherichia coli*

เชื้อ *Enterohemorrhagic E. coli* หรือ EHEC มีรายงานการระบาดครั้งแรกในปี พ.ศ. 2526 ที่รัฐโอริกอนและรัฐมิชิแกน สหรัฐอเมริกา เนื่องจากผู้ป่วย 47 คน รับประทานแฮมเบอร์เกอร์จากร้านในเครือข่ายเดียวกัน ตรวจพบเชื้อ *E. coli* ซีโรทัยป์ 0-157:H-7 จากผู้ป่วยและจากตัวอย่างเนื้อที่ใช้ทำแฮมเบอร์เกอร์ การศึกษาในเวลาต่อมาพบว่าเชื้อ *E. coli* ชนิดนี้สามารถสร้างสารพิษ (Shiga-like toxin) มีคุณสมบัติคล้ายสารพิษจากเชื้อ *Shigella* หลังจากนั้นมียาการระบาดของเชื้อชนิดนี้หลายครั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2526-2529 ในสหรัฐอเมริกาและแคนาดา มีรายงานการระบาดรวม 7 ครั้ง มีผู้ป่วยรวม 218 คน ในทวีปยุโรปมีรายงานการระบาดประปราย ใน พ.ศ. 2533 ประเทศญี่ปุ่นมีรายงานข่าวการเสียชีวิตของเด็กอย่างน้อย 2 คน ในโรงเรียนอนุบาลที่คัมมัตสึที่มีการปนเปื้อนของเชื้อ โดยการรั่วซึมของน้ำจากห้องสุขาเข้าสู่ท่อน้ำดื่มของโรงเรียน และต้นปี พ.ศ. 2536 มีรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ที่สหรัฐอเมริกาว่ามีผู้ป่วย 300 คน ในหลายรัฐ และมีผู้เสียชีวิต 1 คน เนื่องจากรับประทานแฮมเบอร์เกอร์จากร้านเครือข่ายแห่งหนึ่ง จะเห็นว่าการระบาดส่วนใหญ่ของเชื้อ EHEC เกิดจากการรับประทานแฮมเบอร์เกอร์ แชนคีย์ช เนยแข็ง หรือน้ำนมดิบ ที่มีการปนเปื้อนด้วยเชื้อ และผู้ป่วยสามารถแพร่เชื้อไปยังบุคคลอื่นได้ (person to person transmission)

ในธรรมชาติพบว่า วัว และควาย เป็นแหล่งกักเก็บเชื้อ (reservoir) ที่สำคัญ การปนเปื้อนของเชื้อในผลิตภัณฑ์จากสัตว์เหล่านี้เช่น เนื้อ นม นมดิบ และเนย เป็นสาเหตุสำคัญของการระบาด มีรายงานว่าเชื้อ *E. coli* นี้ สามารถมีชีวิตอยู่ในก้อนเนื้อ (ground beef) ที่แช่แข็งที่อุณหภูมิ -20°C ได้นานถึง 9 เดือน

อาการและอาการแสดง

ระยะฟักตัวของเชื่อนาน 3-4 วัน แต่อาจนานได้ถึง 8 วัน ผู้ป่วยจะมีอาการเริ่มต้นด้วยปวดเกร็งในช่องท้องอย่างรุนแรง ตามด้วยอาการอุจจาระเหลวเป็นน้ำประมาณ 1-2 วัน จึงพบเลือดปนในอุจจาระ อาจมีเลือดปนจำนวนน้อยหรือมากจนเป็นเลือดทั้งหมด (Hemorrhagic colitis) อุจจาระมีกลิ่นได้บ้างเล็กน้อย อาการเป็นนาน 2-4 วัน จากนั้นจะดีขึ้นและหายเองได้ภายใน 6-8 วัน ผู้ป่วยอาจจะมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนร่วมด้วยในระยะแรก อาการไข้พบน้อยและเป็นเพียงไข้ต่ำๆ บางรายอาจจะมีอาการปวดท้องบริเวณซีกขวา จึงทำให้วินิจฉัยเป็นไส้ติ่งอักเสบและได้รับการผ่าตัด อาการอื่น เช่น ท้องอืด ส่วนใหญ่พบในผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตามความรุนแรงของการติดเชื้อนี้ไม่ได้ตั้งแต่ไม่มีอาการ หรือมีอาการอุจจาระร่วงเป็นน้ำเพียงอย่างเดียวก็เป็นได้ อาการแทรกซ้อนจากโรคนี้นี้ได้หลายรูปแบบ ในเด็กสารพิษจากเชื้อจะทำให้เกิดโรค Hemolytic uremic syndrome (HUS) หรือ Thrombotic thrombocytopenic purpura (TTP) ในผู้ป่วยสูงอายุอาจพบโรคแทรกซ้อนอื่นๆ เช่น Hemorrhagic cystitis, Balanitis, Convulsions, Sepsis, Anemia and Iatrogenic upper gastrointestinal bleeding ผู้ป่วยมักเสียชีวิตเพราะโรคแทรกซ้อน

การชันสูตรโรคทางห้องทดลอง

การตรวจเลือดพบ Leukocytosis shift to the left, Hematocrit ต่ำไม่มาก สัมพันธ์กับเลือดที่ออก Barium enema ถ้าทำในระยะแรกจะพบ Thumbprinting pattern แสดงถึงการบวมของ submucosa มักพบในบริเวณ ascending และ transverse colon

การตรวจเพาะเชื้อจากอุจจาระจะมีโอกาสพบเชื้อที่เป็นสาเหตุได้มาก หากเก็บอุจจาระภายใน 6 วันหลังเริ่มป่วย และผู้ป่วยไม่ได้รับยาปฏิชีวนะมาก่อน

การตรวจวินิจฉัยเชื้อขึ้นต้น เชื้อชนิดนี้ไม่สามารถใช้น้ำตาล Sorbitol ภายในเวลา 24 ชั่วโมงของการทดสอบ ตรวจยืนยันโดยทดสอบ ซีโรทัยป์ กับ แอนติเซรุ่ม ชนิด 0-157 และ H-7 และตรวจหาสารพิษหรือยีนส์ที่ควบคุมการสร้างสารพิษ

การดูแลผู้ป่วย

การให้สารน้ำและเกลือแร่ทดแทนเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับผู้ป่วย การให้ยาปฏิชีวนะพบว่าไม่ช่วยให้อาการดีขึ้นหรือหายเร็วขึ้น การให้ยาลดอาการหดเกร็งของลำไส้ นอกจากจะไม่ประโยชน์แล้ว ยังทำให้เกิดผลเสีย คือมีการลดการขับถ่ายเชื้อทำให้ปริมาณเชื้อเพิ่มมากขึ้นได้ การรักษาตามอาการจะทำให้ผู้ป่วยหายเองได้

การเฝ้าระวังโรค

ในประเทศไทยยังไม่มีรายงานผู้ป่วยอุจจาระร่วง เนื่องจาก *E.coli* 0-157:H-7 แม้จะพบเชื้อ *E.coli* สายพันธุ์อื่นที่มีการสร้างสารพิษ (Shiga-like toxin) แต่เชื้อเหล่านั้นไม่ได้ทำให้เกิดอาการโรค Hemorrhagic colitis อย่างรุนแรงเหมือนที่เกิดโดยเชื้อ *E.coli* 0-157:H-7 อย่างไรก็ตามขณะนี้กองพยาธิวิทยาคลินิก กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้เฝ้าระวังเชื้อ *E.coli* 0-157:H-7 โดยการทดสอบเชื้อ *E.coli* ที่แยกได้จากผู้ป่วยกับแอนติเซรุ่มที่จำเพาะต่อเชื้อ *E.coli* 0-157:H-7 และมีโครงการพัฒนาวิธีการตรวจวินิจฉัยให้สะดวกและง่ายคดียิ่งขึ้น

รายงาน โดย

นางมยุรา กุสุมภ์ กองพยาธิวิทยาคลินิก กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

#####